

AVALUACIÓ D'UN PROGRAMA D'EDUCACIÓ EMOCIONAL EN UN CENTRE EDUCATIU: APLICACIÓ DEL MODEL CIPP

Meritxell Obiols Soler
Col·legi La Salle Bonanova (Barcelona)

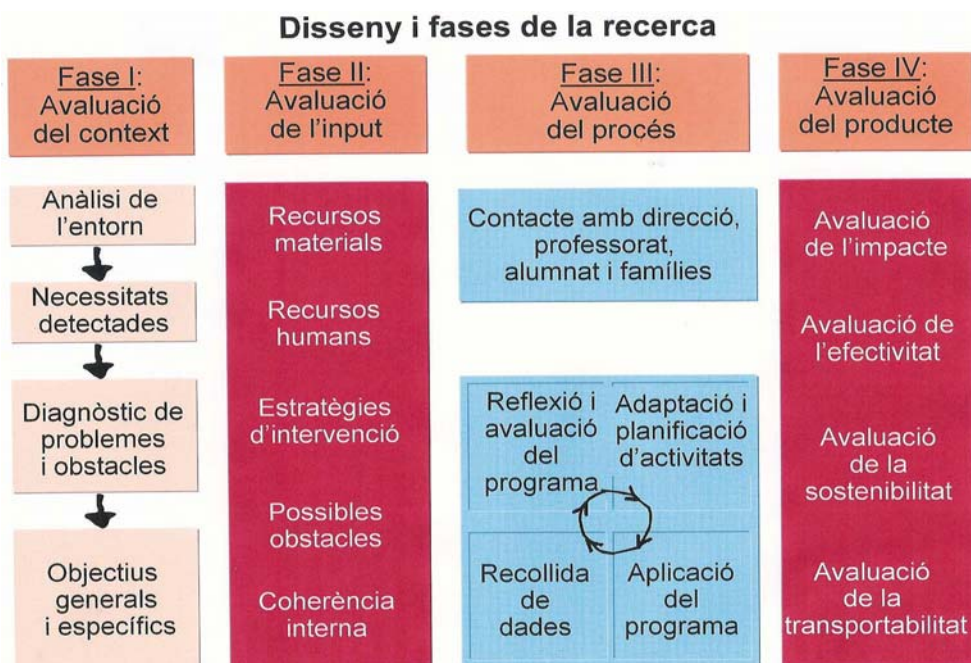
RESUM

La present comunicació descriu el model avaluatiu d'un programa d'Educació Emocional en les etapes de primària i secundària del Col·legi La Salle Bonanova, situat a Barcelona. L'avaluació de la intervenció educativa en educació emocional ha fet necessària la integració metodològica, la qual cosa ha suposat la utilització d'instruments qualitius i quantitius. El model avaluatiu aplicat, fonamentat en la nova versió del model CIPP de Stufflebeam (2002), ha implicat recórrer a una avaluació de procés mitjançant la investigació-acció. La metodologia seguida ha pretès esbrinar si les competències emocionals de l'alumnat de primària i secundària evolucionen positivament amb l'aplicació del programa.

Paraules clau: Educació Emocional, Avaluació de programes, Model CIPP.

Emmarquem aquesta exposició en el Col·legi La Salle Bonanova, situat a Barcelona. És un centre concertat que compta amb uns 1600 alumnes, repartits entre primària (5 línies), secundària (4 línies) i batxillerat (5 línies), disposant d'un claustre format per 92 docents.

Per dur a terme l'avaluació del programa d'educació emocional hem optat per l'aplicació de la nova versió del model CIPP, dividit en quatre fases (avaluació del context, avaluació de l'input o entrada, avaluació del procés i avaluació del producte), que descriurem a continuació i que respon a l'esquema que presentem a continuació.

Metodologia d'avaluació del programa

Pel que fa a la primera fase corresponent al model CIPP, l'**avaluació del context**, es van valorar les característiques de l'entorn on es desenvoluparia el programa, mitjançant la identificació de la població objecte d'estudi. Aquesta lectura de la realitat ens va permetre determinar les necessitats detectades i fer un diagnòstic dels possibles problemes i obstacles que podien dificultar la introducció i potenciació de l'educació emocional en el centre. L'avaluació del context també va suposar concretar les metes generals i els objectius específics que preteníem assolir mitjançant el programa d'educació emocional. El nucli central objecte d'aquesta fase es va centrar a jutjar si els objectius establerts en el programa eren congruents amb les necessitats detectades a partir de l'anàlisi efectuat.

Un cop feta aquesta valoració vam arribar a la conclusió que el nostre propòsit d'intervenció era oportú, en tant que coherent amb les necessitats detectades. Per aquesta raó, quedava justificat el nostre objectiu d'aplicar el programa d'educació emocional, ja que donava una resposta clara i evident a les realitats específiques del centre en qüestió. Al mateix temps, quedava valorada positivament la capacitat que té el programa per atendre les necessitats que presenten molts centres educatius, necessitats que poden identificar-se fàcilment amb les detectades en el Col·legi La Salle Bonanova.

La segona fase del model CIPP, l'**avaluació de l'input o entrada**, va permetre valorar la capacitat del sistema, per jutjar si estava en condicions d'aportar els recursos necessaris per tirar endavant el programa tal com estava planificat. La preocupació se centrava a identificar i valorar els recursos materials i humans dels quals disposàvem, amb el propòsit de determinar les estratègies d'intervenció més pertinents segons les necessitats detectades, els possibles obstacles que podien dificultar el correcte desenvolupament del programa i la coherència interna entre el disseny i recursos disponibles, en relació amb els objectius que pretén assolir el programa. L'avaluació de l'input o avaluació d'entrada pretenia, en definitiva, valorar prèviament la situació existent per evitar pràctiques abocades al fracàs.

L'avaluació de la capacitat del sistema del nostre context d'intervenció ens va permetre arribar a la conclusió que el programa d'educació emocional que proposàvem disposava dels recursos materials i humans inicialment suficients per aconseguir els objectius pretesos, i per tant, resultava viable i congruent la seva aplicació en el context de la recerca.

La tercera fase del model CIPP, l'**avaluació del procés** ens ha permès una comprovació contínua de la posada en pràctica del programa per establir la qualitat del seu desenvolupament, tot demostrant l'eficiència i l'eficàcia de les estratègies emprades per pilotar la seva implantació al llarg dels anys. També ha facilitat la identificació de les limitacions del disseny, a fi d'optimitzar-lo prèviament al seu establiment definitiu.

Un dels aspectes que cal remarcar és que dins l'avaluació del procés hem dut a terme una investigació-acció. Malgrat que el model CIPP se situa en un paradigma quantitatiu, ja que la seva filosofia de fons és avaluar els resultats que, a ser possible, es prefereixen quantificar, posseeix una estructura que permet la combinació de metodologies, la qual cosa ha fet possible que es pugui aplicar tot el pensament i activitat purament qualitativa, com en el nostre cas. Per tant, tot i haver optat per un model avaluatí fonamentat en el model CIPP, dins la fase corresponent a l'avaluació del procés hem fet ús en gran part de la metodologia qualitativa.

Evidències de l'ús d'aquesta metodologia qualitativa han estat les principals estratègies emprades per obtenir tota aquesta informació com l'observació, les memòries diàries, els registres anecdòtics, els qüestionaris d'opinió i la realització d'entrevistes de seguiment als responsables i/o implicats; la triangulació en torn a la introducció d'elements que hem analitzat conjuntament amb els implicats per millorar el propi programa; o el treball institucional combinat amb la participació universitària. Aquest treball combinat entre el món

universitari i el món institucional no s'ha avaluat des del domini d'un o el domini de l'altre, sinó amb una plena col·laboració d'ambdós, resultant aquesta realitat un dels aspectes que formen part del pensament de la investigació-acció.

D'acord amb la filosofia d'orientació a la millora que sosté aquesta avaluació del programa, l'objectiu general del nostre treball ha estat valorar-ne la implementació i els resultats, de cara a prendre decisions i adaptar-lo a la realitat educativa del nostre centre. Per la seva pròpia naturalesa, aquest concepte avaluatiu ens ha obligat a obtenir informació continuada i integrada en el procés mateix de la recerca, a partir d'un enfocament inductiu en el qual els criteris d'avaluació busquen obertament les àrees problemàtiques, així com els punts forts que poden emergir del desenvolupament de les activitats.

La quarta i darrera fase del model CIPP, l'**avaluació del producte**, ens ha permès comprovar si els objectius que ens havíem proposat aconseguir amb el programa d'educació emocional han estat assolits o no. Aquesta avaluació del producte ha consolidat la conveniència de seguir endavant amb el programa d'educació emocional, donat que en les fases anteriors del model CIPP va quedar constància de la importància que té aquest tipus de treball. L'optimització permanent del programa al llarg de tot el procés ha fet possible la seva consolidació i la seva institucionalització definitiva o, al contrari, si els resultats no han estat els esperats, ens ha donat l'oportunitat de reconsiderar els elements anteriorment avaluats per tal d'esmenar tot el que hem considerat oportú.

A l'hora d'avaluar els resultats atribuïbles al programa d'educació emocional hem aplicat els diferents criteris apuntats per Stufflebeam (2002), relacionats amb l'avaluació de l'impacte, l'avaluació de l'efectivitat, l'avaluació de la sostenibilitat i l'avaluació de la transportabilitat del programa.

L'**avaluació de l'impacte** ens ha permès jutjar l'abast del programa en relació al grau de satisfacció manifestat per les persones que han estat directament implicades en la seva implementació: l'alumnat, el professorat de primària i secundària, i l'equip directiu. Tenint present tota la informació aplegada mitjançant els diferents instruments emprats (entrevistes i qüestionaris, informes dels tutors, observació participant i fitxes d'avaluació de les sessions aplicades), podem afirmar que el grau de satisfacció manifestat per les persones que han estat directament implicades en la seva implementació (alumnat, professorat i equip directiu) ha estat molt positiu en tots els casos i es valora com a inqüestionable la importància de desenvolupar aquest tipus de programa. Per altra banda, considerem que els beneficis obtinguts superen sobradament els esforços dedicats a tirar endavant aquest projecte. Per tant, les evidències aportades ens permeten constatar la necessitat de continuar amb aquest projecte d'aplicació del programa d'educació emocional.

L'**avaluació de l'efectivitat** ha suposat determinar la qualitat i grau de significació dels resultats obtinguts fruit de la intervenció, tot tenint en compte els positius i els negatius. La informació recollida per avaluar l'efectivitat del programa prové dels dos instruments quantitatiu emprats en aquesta recerca: l'avaluació de 360° i el CEE (Cuestionario de Educación Emocional). Relacionat amb l'efectivitat, entenem que el programa ha resultat efectiu vistos els resultats extrets a partir de l'aplicació del qüestionari d'*avaluació de 360°* i del *CEE* (Cuestionario de Educación Emocional), aplicats com a pre-test i post-test sense grup control.

El qüestionari d'avaluació de 360° ha estat un dels instruments de mesura emprats per avaluar l'impacte del programa d'educació emocional a 4t d'ESO. És un qüestionari de 14 ítems relacionats amb diferents competències emocionals, que es valoren de 0 a 10, i que s'ha aplicat a l'inici i al final del programa d'educació emocional que hem desenvolupat a l'hora de tutoria, com a pre-test i post-test respectivament. En aquest tipus de qüestionari cada alumne és avaluat per ell mateix, per tres o quatre professors que coneixen els alumnes en qüestió i per tres o quatre companys que cada alumne escull. A grans trets, el que hem pogut

observar és que se sol donar força homogeneïtat entre les puntuacions donades pels propis alumnes, els companys escollits i el professorat. De tota manera, hem apreciat una certa tendència entre el professorat a donar puntuacions més altes que el propi alumnat que s'avalua a si mateix o que els companys escollits per l'alumne en qüestió. Malgrat que això pugui sorprendre en un principi, sembla que aquesta evidència podria tenir una justificada raó de ser, ja que el professorat sol valorar aquests alumnes dins l'aula, que és l'espai que solen compartir i que no deixa de ser un espai controlat, on l'alumnat no sol manifestar-se de forma espontània. En canvi, els amics solen valorar l'alumne de forma més integral, ja que el coneixen fora de l'ambient de l'aula i saben com es comporta en un ambient més distès. Per últim, el propi alumne és qui sol donar puntuacions més baixes quan es valora ell mateix, ja que realment només ell es coneix en tots els ambients (a casa, al col·legi, amb els amics, etc.) i pot donar-se el cas que la manifestació de les seves competències emocionals no sigui uniforme en tots aquests ambients. D'altra banda, a vegades per modèstia, solen puntuar-se més baix del que seria la pròpia realitat que perceben. Considerem el qüestionari d'avaluació de 360° com un instrument a tenir molt present, ja que proporciona informació molt valuosa sobre els alumnes, informació que convé fer-los arribar i, a ser possible, poder comentar personalment amb ells per fer-ne una correcta interpretació.

El CEE (Cuestionario de Educación Emocional) és un qüestionari de 82 ítems elaborat pel GROU, que permet avaluar les següents dimensions: emocions, autoestima, habilitats socials, resolució de problemes i habilitats de vida. Aquest qüestionari l'hem passat a 4t d'ESO com a pre-test i post-test, i també a 1r de Batxillerat com a avaluació diferida. Les millores detectades són discretes, però cal tenir en compte que el CEE és un instrument summament estable i poc sensible als petits canvis, per la qual cosa els gràfics resultants no deixen constància de l'evolució en aspectes més subtils.

L'**avaluació de la sostenibilitat** ha fet possible valorar fins a quin punt les contribucions del programa són sostenibles, s'han institucionalitzat amb èxit i perduren al llarg del temps, tant a nivell institucional com personal. Algunes de les evidències que demostren que el programa s'ha anat institucionalitzant amb èxit són, entre d'altres, la seva progressiva ampliació i implementació, que s'ha anat realitzant a partir del propi interès demostrat pel professorat que s'hi ha anat implicant. Respecte a la sostenibilitat, la progressiva ampliació del programa al llarg de tots aquests anys demostra que s'ha institucionalitzat amb èxit i s'ha aconseguit implicar d'una manera o altra tots els membres de la comunitat educativa: direcció, professorat, alumnat i famílies. Tanmateix, potser el més rellevant de tot és que el programa d'educació emocional continua mantenint-se de forma autònoma, malgrat haver finalitzat la recerca desenvolupada.

L'**avaluació de la transportabilitat** ens ha permès jutjar en quina mesura el programa pot ser adaptat i aplicat amb èxit en qualsevol altre context. S'ha fet palès que el programa d'educació emocional pot ser adaptat i aplicat amb èxit en qualsevol altre context, siguin centres de La Salle o altres tipus de centres. La flexibilitat dels blocs temàtics que conté el programa (consciència emocional, regulació emocional, autonomia, habilitats socioemocionals, habilitats de vida), el fa perfectament adaptable a tot tipus de contextos, de tal manera que cada tutor o tutora pot seleccionar les activitats que més li convinguin en funció de les necessitats que detecti en els seus alumnes.

Conclusions

En primer lloc cal remarcar la potencialitat del model CIPP com a model avaluatiu a l'hora d'articular, contrastar i validar la informació procedent, no només de diverses estratègies de recollida d'informació (observació, entrevistes, qüestionaris, etc.), sinó també dels diversos participants en el desenvolupament del programa (alumnat, professorat, direcció), la qual cosa ha aportat una informació més rica, variada i contextualitzada des del

punt de vista dels participants. S'han aplicat instruments d'avaluació qualitatius i quantitius diversos, que han resultat imprescindibles per valorar el programa d'educació emocional.

Després d'haver aplicat el model CIPP considerem que el programa ha estat ben dissenyat, ja que dona resposta a les necessitats que s'havien formulat prèviament. Els resultats de l'avaluació han estat altament positius i, per tant, considerem que és un programa valuós donats els beneficis obtinguts. Per aquesta raó, valorem la importància del programa d'educació emocional com un mitjà assequible i facilitador del desenvolupament de les competències emocionals.

Els recursos, metodologia i dinàmiques d'aula, bàsicament participatives i d'interacció entre l'alumnat, s'han revelat com a ideals per posar en pràctica les activitats proposades i proporcionar a l'alumnat les habilitats de diàleg necessàries per a les bones relacions interpersonals. També hem pogut comprovar que el programa s'adequa (objectius, continguts i metodologia) a una població escolar situada entre els 6-16 anys.

Relacionar la innovació educativa amb la formació permanent en educació emocional del professorat té efectes positius en el seu desenvolupament personal, professional i en el seu propi benestar. La investigació-acció és una metodologia d'investigació flexible i comprensiva que permet la seva adaptació a les condicions particulars del centre educatiu objecte d'estudi i, per tant, permet donar resposta a la complexitat educativa del seu propi context. Considerem que aquesta metodologia és útil per al desenvolupament de programes que suposin una innovació educativa.

S'han aplicat diferents instruments per a l'avaluació del programa, tant quantitius com qualitius, el conjunt dels quals ha fet possible la seva correcta avaluació. El qüestionari d'avaluació de 360° s'ha revelat com un instrument molt potent que permet comprovar de forma molt ajustada el progrés individual dels alumnes pel que fa l'adquisició de competències emocionals. Respecte al CEE (Cuestionario de Educación Emocional), elaborat pel GROU, és un instrument que presenta una alta fiabilitat, la qual cosa produeix una gran estabilitat en les puntuacions dels individus. Això fa que sigui insensible als canvis, necessàriament lleugers quan parlem del treball de les competències emocionals en períodes de temps curts. Per això s'ha qüestionat el seu poder de discriminació enfront els canvis que s'han pogut produir com a conseqüència de la nostra intervenció educativa. Els instruments qualitius emprats, com les tècniques d'observació, els qüestionaris i les entrevistes al professorat i alumnat, han esdevingut eficaços a l'hora de avaluar els canvis percebuts al llarg de l'aplicació del programa des de la perspectiva de les persones directament implicades

Els resultats obtinguts s'han de donar a conèixer a l'equip directiu i al professorat i, en el cas de considerar-se oportú, també es poden fer arribar a les famílies i a l'alumnat. Cal demostrar si el programa d'educació emocional respon o no als objectius proposats, per decidir si convé mantenir-lo, modificar-lo o bé abandonar-lo. Així doncs, caldrà recórrer a la integració metodològica per afavorir l'ús de diverses estratègies, tècniques i instruments que ens aproximem a una avaluació més estereoscòpica d'una realitat complexa.

Bibliografia

Álvarez, M. (Coord.). (2001). *Diseño y evaluación de programas de educación emocional*. Barcelona: Ciss-Praxis.

Álvarez, M., Bisquerra, R., Fita, E., Martínez, F., i Pérez Escoda, N. (2000). Evaluación de programas de educación emocional. *Revista de Investigación Educativa (RIE)*, vol. 18, núm. 2., 587-599.

Bisquerra, R. (2000). *Educación emocional y bienestar*. Barcelona: Praxis.

Obiols, M. (2004). Un programa de educación emocional en la ESO. A M. Álvarez i R. Bisquerra, *Manual de orientación y tutoría*. Barcelona: Praxis.

- Stufflebeam, D. L., i Shinkfield, A. J. (1987). *Evaluación sistemática. Guía teórica y práctica*. Barcelona: Paidós-MEC.
- Stufflebeam, D. L. (2002). The CIPP model for evaluation. A D. L. Stufflebeam, i T. Kellaghan, (Eds.), *The international handbook of educational evaluation* (Capítol 2). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Stufflebeam, D. L. (2002). Institutionalizing evaluation in schools. A D. L. Stufflebeam, I T. Kellaghan, (Eds.), *The international handbook of educational evaluation* (Capítol 34). Boston: Kluwer Academic Publishers.